

LE JOURNAL BIELORUSSIEN „LA PATRIE“		DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „DAS VATERLAND“		THE WHITERUTHENIAN NEWSPAPER “THE FATHERLAND,”	
№ 28 (258)		Нядзеля 10 ліпеня 1955 г.		ГОД ВЫДАЊНЯ 9	

Пад знакам канфэрэнцый чатырох

Экспэрты рататарнай эры

Між трыма заходнімі вялікадзяржавамі й Савецкім Саюзам ужо канчальна ўзгоднена, што канфэрэнцыя вялікай чацьвёркі распачнецца ў Жэневе 18 ліпеня сёлета. У сувязі з тым, што ўжо ад некалькіх год заплянаванай Чэрчылем канфэрэнцыі на найвышэйшым узроўні было прыдаванае на Захадзе вялікае значэньне, сяньня, на парададні гэтае канфэрэнцыі, уся палітыка заходняга блёку разьвіваецца пад знакам хуткага спатканьня шэфэў чатырох дзяржаваў. Пад знакам гэтага спатканьня прайшло й сьвяткаваньне 10-ай гадавіны заснаваньня Задзіночаных Нацыяў, якое адбывалася ад 20 да 26 чэрвеня ў Сан Францыска.

У атмасфэры міжнароднай сялянкі
Палітычная атмасфэра, у якой адбывалася гэтае сьвяткаваньне, была вельмі дзіўнай й несамавітай. Выглядала, што заходні сьвет як быццам забыўся аб існаваньні большавіцкай загрозы або паверыў, што гэтая загроза беспаваротна мінула й наступіў жаданы момэнт міжнароднае палітычнае сялянкі.

На ўрачыстую сесію Задзіночаных Нацыяў зьехаліся прадстаўнікі ад 60 дзяржаваў, сяброў ЗН, у тым ліку 40 міністраў замежных справаў. Кожны дэлегат выступаў з 15-мінутнай прамовай, бадай у кожнай зь іх гаварылася аб мірных суснаваньні й разьбраенні, або ўзвешным няўмешчаньні і мірным выкарыстоўваньні атамнае энэргіі. Спецыяльная камісія перад гэтым устанавіла, што ніводзін дэлегат ня будзе парушаць дражлівых пытаньняў і ня будзе абвінавачваць канкрэтна ніводнай дзяржавы. Але Молатаў якраз першым выламаўся з гэтае пастановы. Калі ў вадказ на гэта выступіў дэлегат Кубы Нуньес Портагондо і абвінавачіў Савецкі Саюз, дык старшыня сесіі галляндзкі дэлегат ван Клеффэнс прыклікаў яго да парадку. Гэта выклікала вострую рэакцыю філіпінскага дэлегата Ромулё, але й ён быў прыкліканы да парадку. На заканчэньне

ўрачыстай сесіі была прынятая супольная мірная дэкларацыя, якая была ўтрыманая ў духу ідэлічнага кампрамісу. Дэкларацыя акцэнтавала «супольную наважанасьць ратаваньня будучых пакаленьняў перад небясьпекай вайны». Молатаў дамагаўся, каб у дэкларацыі быў падчыркнуты прынцып «мірнай коэзьвэстэнцыі», але некалькі іншых дэлегатаў супрацівіліся ўводзіць гэтую шаблённую фразу. Замест гэтага ў дэкларацыю быў уведзены сказ, што сябры ЗН вызнаюць, што надзея на будучы мір ёсьць узалежненая ад таго, у якой меры будуць рэспэктаваныя прынцыпы карты ЗН. Затое быў выкінуты з дэкларацыі сказ, што ЗН не дасягнулі поўнасьцю надзею сваіх заснавальнікаў. Гэтак урачыстае сьвяткаваньне юбілею ЗН праходзіла пад знакам прыгатаваньня спрыяльнай атмасфэры для будучай канфэрэнцыі чатырох. У прамовах, сказаных на сесіі, а таксама ў вадбываных у міжчасе нарадах міністраў замежных справаў заходніх вялікадзяржаваў і Савецкага Саюзу, выявілася, зь якімі плянамі паедзе ў Жэневу прадстаўнік Масквы і зь якімі прадстаўнікі Захаду.

Сем пунктаў Молатава і адзін пункт Дальеса
Міністар замежных справаў СССР Молатаў у сваёй прамове 22 чэрвеня насьвятліў у сямёх наступных пунктах праграму сяньняшняй савецкай замежнай палітыкі:

- спыненьне ваеннай прапаганды;
- зьліквідаваньне ваенных базаў на чужых тэрыторыях;
- ужываньне атамнай энэргіі выключна для мірных мэтаў і навуковая дэ тэхнічная дапамога для адсталых краінаў;
- паразумыньне між 4 вялікадзяржавамі аб вывадзе акупацыйных войскаў зь Нямеччыны і стварэньні абмежаваных паліцыйных войсковых сілаў у вабе-

дзёвюх частках Нямеччыны пад міжнародным кантролем;

5. урэгуляваньне дыскусійных далёкаўсходніх пытаньняў на прынцыпе сувэрэнінасьці і тэрытарыяльнай непадзельнасьці;

6. наладжаньне ўсходня-заходняга гандлю;

7. разьвіцьцё міжнародных дачыньняў на культурным адрэзку, дазвол турьыстычнага руху й вымены студэнтаў між савецкім блёкам і заходнімі дзяржавамі.

З гэтакімі плянамі й дамаганьнямі шэф савецкага ўраду мае паехаць у Жэневу. Як бачым, усе сем пунктаў Молатава — гэта старая савецкая песня. Але, дык большай яснасьці, пастанамся іх расшыфраваць.

Першы пункт, у выпадку яго прыняцьця Захадам, абазначаў-бы, што на Захадзе мусілі-б быць спыненыя ўсякія выступленьні супраць савецкай агрэсыўнай палітыкі і наагул усякая крытыка савецкага рэжыму, бо ўсё гэта ўспрымаецца Саветамі, як ваенная прапаганда з боку Захаду. Затое Саветы спынілі-б ваднну прапаганду супраць Захаду, бо гэтую акцыю пасляхова маглі-б праводзіць іхныя пятыя калёны ў заходніх краінах. Пры зрэалізаваньні другога пункту — павінны былі-б быць вывазэньня амэрыканскія й брытанскія войскі з Грэнляндэі, Ісьляндэі, Нарвэгіі, Заходняй Нямеччыны, Італіі, Грэцыі, Турэччыны, Іраку, Пагістану, Індакітаю, Фармозы, Японіі й Паўднёйнай Карэі. Затое тэрыторыі ўсіх савецкіх сатэлітаў і балтыйскіх дзяржаваў, а таксама неафіцыйны савецкі вайсковы ўдзел на баку камуністычнай агрэсіі ў Тыбэце, Кітаі, Індакітаі, Паўночнай Карэі, — усё гэта мела-б і надалей служыць выхаднымі пунктамі савецкай агрэсіі. Трэці пункт меў-бы пазбавіць Амэрыку й Вялікабрытанію іхнай перавагі ў атамнай

(Заканчэньне на 2-ой бачыне)

сыфікацыя ня зломаяць ягонага цвёрдага перакананьня, што адзіны спосаб, які забясьпечыць яму свабоду й справядлівасьць, гэта самакіраўніцтва й незалежнасьць».

«У гэтым няроўным змаганьні за свабоду й нацыянальную незалежнасьць беларускі народ спадзяецца на маральнае падтрыманьне вольнага сьвету і «асабліва Задзіночаных Штатаў. Сьвет ня можа дасягнуць трывалага міру бязь цвёрдага захоўваньня прынцыпаў справядлівасьці й маральнасьці, якімі мусіць заўсёды кіравацца вольныя людзі й вольныя народы — вялікія ці малыя».

Трэба звярнуць увагу на адсутнасьць узгодненасьці ў вадобных артыкулах. Гэтак сп. Флюд пералічае наступныя краіны, якія прызналі БНР дэ юрэ: Аўстрыя, Чэхаславаччына, Эстонія, Фінляндія, Грузія, Латвія, Летува, Польшча й Украіна. У другім-жа артыкуле дадзеныя яшчэ Турэччына, Нямеччына й Ірмэнія, а не ўспамінаецца Польшча. Прымаімаем, што ў вадобных выпадках гаворыцца пра краіны, якія прызналі БНР дэ юрэ. Як-жа было ў запраўднасьці? Беларускія колы ў Задзіночаных Штатах павінны старацца інфармаваць Амэрыканцаў як мага аб'ектыўна й дакладна, бо казусы падобныя да ўспомненага падрываюць аўтарытэт інфармацыі, а навет могуць выклікаць у чытачоў сьціптыцызм што да цэласьці праблемы.

Прыемна пабачыць у гэтак паважным і аўтарытэтным выданьні, як «Congressional Record», артыкул з нагоды гадавіны незалежнасьці Беларусі побач з артыкулам і аб Грэцыі, якая аднавіла сваю незалежнасьць ды жыць вольным дзяржаўным жыцьцём ужо 134 гады (між іншага, дзень незалежнасьці Грэцыі прыпадае таксама на 25 сакавіка). Прыемна сьцьвердзіць, што дзейнасьць нашай эміграцыі ў Амэрыцы дае свае вынікі. Прысмя мець падставы думаць, што лік сымпатыкаў нашай справы ў амэрыканскіх дзяржаўных колах будзе ўсыяж

У. С.

ВОРГАН БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНА ВЫЗВОЛЬНАЙ ДУМКІ

DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „BACKAUSČYNA“ („VATERLAND“) Herausgeber: Wladimir BORTNIK Postadresse: Die Weissruthenische Zeitung „Backausčyna“ („Das Vaterland“), (13 b) München 19, Schliessfach 69.

Druck: „LOGOS“, Buchdruckerei u. Verl., G.m.b.H., München 8, Rosenheimer Str. 46 a **Цана паза Нямеччынай:** ЗША — 15 цэнтаў, Канада — 15 ц., Ангельшчыны — 1 шылінг, Францыя — 20 фр., Бэльгія — 5 фр., Аўстралія — 1 шылінг Аргентына — 2 пэзо. У іншых краінах раўнавартасьць 15 ам. цэнтаў Цана лётніцкай поштай у зааіянскія краіны — 30 ам. цэнтаў. — Падвойныя нумары каштуюць падвойна.

Банкавае konto: Verlag „Backausčyna“, Konto Nr. 357-125, Bay. Hypotheken- u. Wechselbank, München.

ГАЗЭТА Выходзіць РАЗ у тыдзень — ЦАНА 30 Н. ФЭН.

Рэцэнзіі рапарту Керстэнавай Камісіі «Аб камуністычным захопе й акупацыі Беларусі», памешчаныя ў № 21 (251) «Бацькаўшчыны» й у № 51 «Беларуса», зьбягаюцца ў ваднаўной аснове брашуры: відаць добрая воля з боку Кангрэсвай Камісіі асьвятліць працэс камуністычнай акупацыі Беларусі поўна й аб'ектыўна. З другога боку з брашуры можна ясна бачыць, што добры намер Камісіі ў вялікай меры змарнаваны зь віны неадпаведных «экспэртаў», якія пры ўкладаньні брашуры — гаворачы словамі рэцэнзэнта «Бацькаўшчыны» — «кіраваліся ўсім, толькі не агульнанацыянальнымі інтарэсамі».

Ды рэцэнзэнт, хоць і пералічылі многія заганы й памылкі брашуры, аднака-ж замала затрымаўся над найважнейшым з нашага беларускага гледзішча: над выяўленьнем галоўных карэньняў і прычынаў недастаткаў брашуры. А гэта вельмі важна, і важна не для таго, каб напавіць тое, што ўжо сталася, але каб мець ясны пагляд на тое, як трэба ў будучыні афармляць падобныя агульнанацыянальнага значэньня й вагі справы. Тымболыш карысна зрабіць гэта таму, што гэтым часам былі апублікаваныя некаторыя новыя інфармацыі, якія лююць цікавае сьвятло на спосаб паўстаньня гэтай брашуры-рапарту й на ролю, якую пры гэтым згулялі беларускія й небеларускія «экспэрты».

Як рэцэнзэнт ужо й выявілі, брашура на сваіх 29 б. тэксту мае назвычайна шмат неадкладнасьцяў, памылак, суб'ектыўных насьвятленьняў. Усе больш ці менш важныя разьходжаньні з гістарычнай праўдай у брашуры, якіх у ёй ёсьць добрых пару дзесяткоў, з гледзішча на прычыны іх паходжаньня можна падзяліць на дзьве галоўныя групы: памылкі дзеля недастатковай веды гістарычнага матэрыялу (яны сустракаюцца перадусім у першай частцы брашуры) і сьведамыя перакручваньні гістарычнай праўды дзеля відэочынай і зьнарок праводжанай вузка-партыйнай тэндэнцыі аўтараў-«экспэртаў». Няпрыемныя памылкі групы першай, але й хібы другой ня маюць нічога супольнага з той праўдай, якой хіба-ж шукала й чакала ад «экспэртаў» Камісія Амэрыканскага Кангрэсу.

Памылкі першай групы далёка недастаткова выдўленьня рэцэнзэнтам «Беларуса!» Ія можна гадзіцца і з рэцэнзэнтам «Бацькаўшчыны», што гэтыя памылкі — «ністотныя хібы». Гэткія гістарычныя «адкрыцьці», як Віленскае Княства ў XII ці XIII ст. роўнае значэньнем Полацкаму ці Смаленскаму. як знаходназову «Беларусь» ужо ў XII ст., як абвешчаная новая й арыгінальная «тэорыя» паяўленьня пратэстантва ў Беларусі толькі пасля 1561 г. ды зь Лівоніі дзякуючы містру мечаносаў Кетлеру, — і дзесяткі падобных «рэвалюцый» былі-б новымі выдатнымі «адкрыцьцямі» нашай гісторыяведы, калі-б яны наагул былі праўдаю. Гэткая «гісторыя» сваім характарам набліжаецца да падобных «адкрыцьцяў» аднаго рататарнага «экспэрта», якія даводзілася колькі гадоў таму чытаць, а ў якіх ведамы князь Міхал Глінскі быў перасаджаны на цэлае стагодзьдзе назад у сучаснікі Вітаўту Вялікаму, ды яшчэ, для ярчэйшай «калярытнасьці эпохі», дакінутыя былі ім у таварыства езуіты з канца XVI ст.

У брашуры гэткага востраактуальнага палітычнага характару гэта назвычайна шкодныя недагяды, бо даюць магчымасьць заатакаваць большавіцкай прапагандзе цэлую брашуру, як твор абалперты на хвалёных фактах, і гэтым падкапаць давер і да тых галоўных вывадаў, якія перадусім намагалася даць чытачу Камісія: вобразу расейска-большавіцкай акупацыі й народагубнай палітыкі ў Беларусі.

У памылках другой групы трэба падчыркнуць тэндэнцую нагінаньня фактаў да вузка палітычна-груповых мэтаў «экспэртаў». Якімі прыкладамі гэтага можа служыць спроба «зьліквідаваць» эгзыльныя ворганы БНР пасля 1925 г.;

прадстаіць БЦР як арганізацыю не дэкрэтаную нямецкімі акупацыйнымі ўладамі, а народна-дэмакратычную, як БНР; спроба дачапіць зь нейкага канца да кангрэсу 1944 г. у Менску Акт 25 Сакавіка з 1918 г.; наглы рэгуш у «Беларускага выдатнага правадыра» й навет ледзь ня мучаніка ведамага др. Ермачэнка, на якім «тулая нямецкая ўлада» не спазналася, ды выкінула яго зь Беларусі. Ідэлічна-хвалёшыва прадстаўленае й палажэньне Беларусаў у даваеннай Польшчы.

Для чытача зарэнтаванага ў палітычным жыцьці паванейнай беларускай эміграцыі прычына гэтых дэфармацыяў недалёкай гісторыі ясна: да брашуры дарваліся празь меру набожныя паслядоўнікі пэўнай палітычнай групойкі й на месца патрэбнага для Камісіі аб'ектыўнага матэрыялу пра геносыд большавікоў над беларускім народам, падсунулі для Амэрыканцаў сваю партыйна-агітацыйную праграму з старых рататарных выданьняў, намагаючыся гэтак расправіцца з канкурэцыйным сабе палітычным абозам БНР. Гэткі партыйны падыход «экспэртаў» змушае, бязумоўна, прэсу БНР заняць крытычнае становішча да зьместу брашуры хоць-бы для звычайнай самаабароны перад пасляганым «ліквідаваньнем» Рады БНР.

Калі шкодна ў брашуры «гісторыя» тыпу рататарнай эры пра князя Глінскага, дык яшчэ больш шкодна падошваць сьведма даверлівым сябром Кангрэсвай Камісіі, якія шукалі матэрыялу пра пачаткі шлях беларускага народу пад большавіцкай акупацыяй, партыйна-агітацыйны матэрыял. Гэтым беларускія укладальнікі брашуры найлепш выявілі тое, што яны няздольныя вызваліцца ад партыйных прыёмаў «рататарнай эры» й не надаюцца да выконваньня агульнанацыянальных заданьняў.

Ды вузкагруповы падыход да справы зусім ня груповай, а агульнанацыянальнай, ня ёсьць яшчэ тым адзіным ліхам, што здарылася ў сувязі з укладаньня брашуры. У вапублікаваным у ЗША надовячы рататарным лістку «Летапіс» адзін з укладальнікаў брашуры падаў яшчэ некаторыя рэвалюцыйныя весткі пра спосаб паўстаньня брашуры. У лістоўцы падаецца, што брашура «была напісаная трыма Беларусамі, і пазьней яшчэ «працэнзураваная» з боку «украінскага й польскага».

Ціпер лёгка дадумацца, што гэта дзеля цензуры «польскага боку» гэтак казначна-хораша ў брашуры выпала жыцьцё Беларусаў пад Польшчаю. Што польскі «бок» пры кожнай нагодзе гэтак, а ня накіш будзе прадстаўляць гісторыю Беларусі — гэта не навіна й ня дзіва, і навет зразумела. Але дзіва не молад, што знайшліся аж «тры Беларусы», якія найшлі на гэткага характару супрацоўніцтва з «польскім бокам» ды пагадзіліся на польскую цензуру рапарту пра Беларусь для Амэрыканскага Кангрэсу й народу. І зрабілі гэта Беларусы той акуррат групойкі, якая гадамі крывадушна закідае для абозу БНР няяснуючае ў ім паліянафільства.

Яшчэ большая неспадзэўка тое, што аніякога пратэсту з боку «трох» ані перад публікацыяй, ані пасля, тэкст рапарту пра Беларусь быў працэнзураваны й нейкім «украінскім бокам». Дачыненні паміж Беларусамі й Украінцамі наагул прыязныя, добрасуседзкія, якія нармальна выключваюць усялякую «цэнзуру» нацыянальных справаў аднаго народу прадстаўнікамі народу другога. Тут, жа, з нечыйяй віны, здарылася зусім наадварот.

Для беларускага грамадзянства важна й цікава ведаць, хто, якія гэта Украінцы — асобы, група, ці арганізацыя, — зусім непасуседзку асьмеліліся пасягнуць (за ціхою згоды «трох») на суверэнітэны беларускія нацыянальныя правы ў вольнай Амэрыцы, ды наклала сваю цензуру на матэрыялы зь гісторыі беларускага народу?

(Заканчэньне на 4-ай бачыне)

Шляхі беларускіх дзяцей у вапошнюю вайну

(Працяг з № 26)

«Зраднікі радзімы»

Да гэтага часу здаралася так, што чужынецкія работнікі толькі кіраўнікоў СБМ лічылі «зраднікамі», «фашыстамі» й г. д., а да дзяцей адносіліся із спачуваннем. Тут-жа, у Дэсаў, справа выглядала ня так проста. Тут ужо гэтыя мянушкі нярэдка падалі і пад адрсысам самых дзяцей. Першай прычынай да гэтага паслужыў той факт, што дзеці атрымалі ўжо СБМ-аўскія ўніформы, у якіх яны горда пахаджавалі ў нядзелі па лягеры. Падругое, яны хоць жылі ў гэтым лягеры, сталаваліся аднак паза лягерам у сталовіцы прызначанай для французскіх, італьянскіх і бельгійскіх работнікаў, дзе, эрэзумела, харчаванне было значна лепшае, чымся ў сталовых г. зв. «остаўцаў». Калі ўзяць на ўвагу век нашых дзяцей, дык гэтая апошняя прычына ня мусіла-б іграць ніякае ролі. Нажаль, для большыні ўсходніх работнікаў было нармальным, што Французы ці Бельгіяцы могуць мець лепшае харчаванне, але затое, калі гэткае харчаванне маюць беларускія дзеці — гэта толькі таму, што яны «фашыстыя». Гэтых работнікаў здзівіла дзі злавала таксама прывязанасць дзяцей да кіраўнікоў. І гэтая прывязанасць была яшчэ адной з прычынаў, каб лічыць і дзяцей гэтакімі самымі «фашыстамі», як і кіраўнікоў. Яшчэ спачатку работнікі ўскілі спосабамі пробавалі бунтаваць дзяцей супраць нас ды намаўляць іх да непаслухманасці. Пабачыўшы аднак, што гэта не дае ніякіх вынікаў, яны пакінулі дзяцей у супакоі, а толькі нам час ад часу кідалі пагрозы ды напаміналі, што для «зраднікаў» існуе Сібір.

яны казалі. Нярэдка яны прыходзілі, каб пабачыць, як дзеці гуляюць ці строем машыруюць па вуліцы і тады адусюль чулася «какие славные ребята!»

Эльба, гульні й дадатковая «праца»

У нядзелю да абеду дзеці застаюцца ў лягеры. Яны апранаюць СБМ-аўскія ўніформы ды рыхтуюцца да пасылабеднага выхаду. Калі пагода добрая — эрэзумела, ідзем на Эльбу. Да ракі тут усяго каля паўтара кілямэтра. «Мы Беларусі вольнай арляняты» — разьлігаецца на ўсю ваколіцу маршова яюцкая песня. Маторнымі лодкамі пераяжджаем на другі бок Эльбы, дзе на кілямэтар раскідануся вялізарная пляжа. Народу тут — не прайсці! Але знаходзіцца месца й для нас. Некаторыя юнакі плаваюць надзвычайна й іх цяжка ўтрымаць пры беразе. Кажны з гэтакіх, хочачы пахваліцца перад іншымі, а перадусім перад дзяўчатамі (а былі тут ужо ня толькі сымпатыі, але й каханьні) стараецца адліцьсці як найдалей. Хутка мінае час над ракою, ня хочацца вяртацца ў лагер.

Часамі-ж ідзем у поле ці ў лес. Выбіраем там прыгодную палянку й пачынаюцца гульні. Падобна як і ў Капэне, цэлая ваколіца поўніцца тады маладымі таласамі й крыкамі. І як разгуляецца гэтая дзесярня, дык ніяк нельга пераканаць, што ўжо нара ісыці ў лагер. Яшчэ ў полі хлопцы йдуць вольным крокам, але ўжо прыбліжаючыся да лягера, калёна выраўніваюцца, усе папраўляюць вопратку, дапасоўваюць крок. Дамаяўляемся загадзя, якую песню маем сыпяваць. Каля лягера й у лягеры, як звычайна ў нядзелю, шмат народу на вуліцы. Бачачы гэта, юнакі зь нецярплівасцяй чакаюць на загад. «Песня! Тры — чатыры!» І як гойкнуць, дык і тыя, што ў бараках, выходзяць на двор, каб пабачыць гэтую «армію».

У вадну нядзелю пад канец жніўня адміністратар лягера паведаміў, што паграбавецца група каля 20 юнакоў на працу ў вагарадах на нейкай вакалічнай форме. Праца там трывае толькі да 2-3 гадзін папаўдні. У першую нядзелю

ледзь назбіралася патрэбная колькасць добраахвотнікаў на гэтую працу. У наступную нядзелю — ужо трэба было выбіраць паміж добраахвотнікамі, якіх было ўнекалькі разоў больш, чым трэба. А яшчэ цераз адну нядзелю адміністратар фэрмы адмовіўся ад гэтае дапамогі, бо аказалася, што ўбытак, які цяпеў агарод і сад у часе працы юнакоў, не пакрываў прыбыткаў з іхнае дармовае працы. Шкадавалі хлопцы гэтых дадатковых гадзінаў «працы».

«Трэба злажыць песню»

А 10-ай гадз. вечарам дзеці павінны ісьці спаць. Але гэта справа не такая лёгка: ня глядзячы на тое, што раніцай ім трэба падмыцца ўжо а 7-ай гадз., вечарам ніяк іх нельга супакоіць. Той яшчэ хоча перад сном памыцца, іншы расказвае свае прыгоды, яшчэ іншыя проста перакідаюцца словамі. Дзяжурны кіраўнік мусіць дапільнаваць, каб ужо а 10-ай 15 была цішыня. Але толькі выйдзеш з бараку, як ужо чуеш, што гутаркі пачынаюцца ўзноў. Вось так аднойчы давялося мне тры разы заходзіць у вадзін з баракаў, каб супакоіваць гэтых гаваруноў. Але за апошнім разам, я ўдаючы, што

(Заканчэнне на 3-й бачыне)

Пад знакам канфэрэнцыі чатырох

(Заканчэнне зь 1-ай балоны)

зброі над мільённымі арміямі савецкага блёку й чырвонага Кітаю ды адкрыць ім усе дарогі да адкрытай агрэсіі. Пункт чацьверты меў-бы выдаць Заходнюю Нямеччыну савецкай інвазіі, а пункт пята — Фармозу й Паўдзённую Карэю. Пункт шосты мае выключна прапагандавае значэнне, каб, прыманкай вялікіх рыскаў збыту, заахвоціць індустрыяльныя колы Захаду рабіць націск на палітыку сваіх урадаў у кірунку шукання супрацоўніцтва з Саветамі. Пункт сёмы — аб культурным супрацоўніцтве і вымене студэнтаў ды свабодным турыстычным руху меў-бы той практычны вынік, што Саветы маглі-б свабодна праводзіць у заходніх краінах сваю прапаганду, а пад выглядам турыстых і студэнтаў, пасылаць легальным шляхам і ў неабмежаванай колькасці для падрыхтоўкі і шпіёнскай работы на Захадзе сваіх агентаў.

Няма сумлеву, што гэты сем пунктаў зьяўляюцца максімальнай савецкай праграмай на канфэрэнцыю вялікае чацьвёркі, зь якой Крэмль будзе мець магчымасць рабіць далёка ідучыя «кампрамісы» і тым самым разбройваць апіноў Захаду. Тым ня меней, зьяўляецца ясным, што ўсе савецкія дамаганні будучы ісьці ў разроз з заходняй палітыкай.

Гэта й падчыркнў у сваёй прамове міністар замежных спраўў ЗША Дальес, які, адказваючы на сем пунктаў Молатава, сказаў: «Існуе вельмі прасты спосаб, каб палажыць канец халоднай вайне: перасьцерагаць карту Задзіночаных Нацыяў, паўстрымоўвацца ад ужывання сілы або пагрозы сілы ў міжнародных дачыненнях, а таксама ад падтрымоўвання ці кіравання дэструктыўнай акцыяй супраць іншых народаў. Для заканчэння халоднай вайны ня трэба сямёх пунктаў, хопіць гэтага аднаго».

Абапіраючыся на пастановах карты Задзіночаных Нацыяў, Дальес у далейшым паказаў наступныя прычыны, якія выклікалі міжнароднае напружаньне і зьяўляюцца пагрозай міру: 1. падзел Нямеччыны, які трывае ўжо дзесяць год; 2. панявольненне народаў ўсходняе Эўропы; 3. агрэсыўная дзейнасць чырцяпер агрэсіі супраць Фармозы; 4. дзейнасць міжнароднага камунізму, які «творыць змову ў сьветным маштабе з мэтай дасягнення ўлады для формы ўраду, якая ў ніякай краіне ніколі ня была дабравольна выбрана народам і якія нішчыць іх незалежнасць».

Праблема задзіночання Нямеччыны

З дасюленіх савецкіх асьветчаньняў відаць ясна, што Саветы ня хочаць ставіць на парадку дня канфэрэнцыі вялікай чацьвёркі праблемы задзіночання Нямеччыны, яны стараюцца гэта пытаньне адсуноць у цень. Затое, як сьветчаць аб гэтым нядэўныя запысы заходнянямецкага канцлера др. Адэнаўэра ў Маскву дзеля ўстанавленьня дыпламатычных, гандлёвых і культурных узаемадачыненьняў між абедзьвюма краінамі, Крэмль жадае разьвязаць нямецкае пытаньне шляхам двухбаковай размоваў між Заходняй Нямеччынай і Савецкім Саюзам, бязь ніякага ўдзелу іншых заходніх дзяржаваў. Гэты праект можа не падабаецца заходнім дзяржавам, перадусім Амэрыцы. З другога боку канцлер Адэнаўэр баіцца таксама, каб Захад не дасягнуў яюгася паразуменьня з Саветамі бяз удзелу Нямеччыны і коштам Нямеччыны. Дзеля гэтага праектаваў раней сваю пездку ў Вашынгтон Адэнаўэр выкарыстаў цяпер на тое, каб узгодиць з Амэрыкай гэтую справу, а запысы яго ў Маскву далі яму магчымасць гаварыць у Вашынгтоне з моцнай пазыцыі. У выніку ў Вашынгтоне

было дасягнутае двухбаковае пагадненьне, што Бонн і Вашынгтон ня згодзяцца вонакітайскага рэжыму, які даканаў агрэсіі Паўдзёйнай Карэі, актыўна падтрымліваў агрэсію Індакітаю і пагражае на ніякае паразумьне з Савецкім Саюзам у нямецкім пытанні без папярэдняга паразуменьня між сабою. У сваёй паваротнай дарозе Адэнаўэр затрымаўся ў Лёндане, дзе ўзгодніваў сваё становішча з брытанскім прэм'ерам Ідэнам, ставячы яго перад дакананым фактам паразуменьня з Амэрыкай. Таму ў Лёндане, а сабліва ў Парыжы занепакоены тым, што без папярэдняга ўзгадненьня зь імі было дасягнутае двухбаковае паразумьне між Амэрыкай і Заходняй Нямеччынай, што такім чынам паўстала вось Вашынгтон — Бонн, а французская прэса цьвердзіла, што Нямеччына сталася эўрапейскім прадаўжэньнем Амэрыкі.

Шмат якія сымптомы гавораць за тым, што ня можна наступіць сьняня ніякага паразуменьня ў нямецкай справе між Захадам і Саветамі ані беспасярэдняга паразуменьня між Саветамі й Заходняй Нямеччынай без задзіночання Нямеччыны. Таму трэба лічыцца з магчымасцю, што Масква згодзіцца на нейкую форму задзіночання Нямеччыны. Астаецца толькі адкрытым пытаньне, якой цаны зажадаюць сабе Саветы за гэтае задзіночаньне.

Справа панявольненых народаў ўсходняе Эўропы

Пасьля здачы на доўгі час у архіў пытаньня вызваленьня сатэлітных краінаў, апошнім часам усплыло яно ўноў на арэну міжнароднае палітыкі ў сувязі з савецкім плянам стварэньня нэўтральнага пояса дзяржаваў. У замен за ўключэньне да гэтага нэўтральнага пояса Нямеччыны, ня толькі ўсходняй, але і За-

ходняй, Захад зажадаў із свайго боку расшырэньня гэтага нэўтральнага пояса і на сатэлітныя краіны. Практычна гэта абазначала-б, што Саветы мусілі-б з гэтых краінаў выйсці і прывярнуць ім поўную незалежнасць.

Цяпер-жа пытаньне вызваленьня краінаў ўсходняе Эўропы Амэрыка, ня гледзячы на востры пратэст Масквы, мае высуноць на канфэрэнцыі чатырох, як адну з найважнейшых перадумоваў зьменшання міжнароднага напружаньня, якога гэтак дамагаюцца Саветы і на чым робяць сабе на Захадзе вялікі прапагандовы капітал.

Праўда, амэрыканскі сэнат 77 галасамі супраць 4 адкінуў праект сэнатара Мэк Кэрты які дамагаўся, каб Задзіночаныя Штаты адмовіліся ад удзелу ў канфэрэнцыі чатырох, калі Савецкі Саюз нязгодзіцца згары паставіць на парадак дня канфэрэнцыі справы панявольненых народаў ўсходняе Эўропы. Навет правадыр рэспубліканцаў у сэнате, сэнатар Ноўленд, вялікі прыхільнік вызваленьня панявольненых народаў, так сама галасаваў супраць праекту Мэк Кэрты, заўважыўшы потым, што ён упэўнаваны прэзыдэнтам Айзэнгаўэрам асьветчыць, што справа панявольненых народаў «была і ёсьць прадагмам зацікаўленьня» прэзыдэнта і ягоных дараднікаў. Праціўнікі праекту Мэк Кэрты аб'яснялі, што яны высказаліся супраць яго ня ў прынцыпе, але толькі таму, каб ня зьвязаць рук прэзыдэнту Айзэнгаўэру на канфэрэнцыі.

Як вынікае з успомненай ужо прамовы Дальеса ў Сан Францыска, а так-жа з пазьнейшых ягоных высказваньняў, справа вызваленьня панявольненых народаў будзе Амэрыкай паруханая на канфэрэнцыі вялікай чацьвёркі.

Гэтак сьняня глядаюць пляны абодвух праціўных бакоў, якія імі і будуць высунутыя на канфэрэнцыі чатырох. На дамаганьне Амэрыкі, канфэрэнцыя будзе адбывацца без згары ўстаноўленай праграмы, што дасць магчымасць заходнім партнёрам свабоднага дзеяньня і высунуць пытаньні, супраць якіх становіцца высказаліся Саветы, г. зн. пытаньне задзіночання Нямеччыны і вызваленьня народаў ўсходняе Эўропы. Таксама на дамаганьне Амэрыкі, канфэрэнцыя будзе трываць усяго 4—6 дзён, каб працягваньнем яе ў бесканечнасьць, чаго якраз хацелі Саветы, апошнім ня даць яе выкарыстаць які формы для прапагандавай акцыі. Затое пасыла канфэрэнцыі шэфав чатырох урадаў мае адбывацца неабмежаваная ў часе канфэрэнцыі чатырох міністраў замежных спраўў над сканкрэтызаваньнем і ўдакладненьнем дасягнутых пагадненьняў.

Гэтак ужо сьняня можна прадбачыць, што канфэрэнцыя вялікай чацьвёркі, да якой на Захадзе прылісвалася вялікае значэньне, ня зможа дасягнуць паставленых перад ёю мэтай. Пропасць між Захадам і ўсходам на толькі глыбокая, што ніякія гутаркі зьлічывадаць яе ня ў сілах. Затое ня выключана, што Саветы зробяць нейкія, непрадбачаныя сьняня, уступкі, як нядаўна ў справе Афстрыі, каб эдмабілізаваць Захад і аткрыць сабе дарогу для будучых сукцэсаў.

(—іч)

Г. А. Такаеу

Аб Бэрыі, Керэнскім, рэвалюцыі й контррэвалюцыі

(Працяг з папярэдніх нумароў)

37. Бэрыя і Маленкаў

Бэрыя, звычайна, ведаў аб ролі Маленкава ў лжкоўшчыне, але ведаў ён і аб тым, што запраўдным, «няюрыдычным» інспіратарам тэарыстычным сыстэмаў, запраўдным гаспадаром імперыі зьяўляецца Сталін. Апошні, само сабой эрэзумела, ня мог дазволіць чапаць «маленькага Сталіна». Аўтару гэтых радкоў даводзілася чуць, і не ад прыпадковых людзей, што ў васобе Маленкава Сталін меў інфарматара-шпіёна за асобай Ягоды, Рыкава, Енукідэ, Ялова і трацістага Андрэява, а цяпер, звычайна, мусіў быў іграць тую-ж ролю што да Бэрыі. Ясна, што бацька народаў ня мог дазволіць турбаваць такога чалавека.

Зь іншага боку, сам Бэрыя таксама патрабававу Маленкава таму, што ён знаў кадры. Ніякі дыктатар ня можа нічога зрабіць бяз кадраў.

Гэта таксама яшчэ ня ўсё. Маленкаў — вялікі апартуністы і вытанчаны двурэшнік. Ён — цалкам сфармаваны прысвабленец. Ён любіць сільных людзей. Пакуль Ягоў быў сільны, ён служыў Ягову. Але як толькі адчуў, што каромесла перавагаў цягне ў бок новага сільнага чалавека, Бэрыі, ён стаў на бок Бэрыі, пачаў разам зь ім біць учарашняга гаспадара. Мабыць, таксама зрабіў і ў 1953 годзе.

А там пачалася вайна. Бэрыі было ўжо не да мінулых грахоў Маленкава і кампаніі. Ён быў заняты арганізацыі бясчэпнасці тэлу. Але вось наступіў 1946 год. Молатаў вымагае прысьля-

шэньня сьветнай рэвалюцыі пры дапамозе штыха, танка і бамбардавальніка, падчыркаючы, што звычайныя мэталы не далі такога прыросту «вазваленых тэрыторыяў» за ўсе гады савецкай улады, які дала чырвоная армія за 1944-45 гады. Бэрыя ў вадказ «просіць» звярнуць увагу і высілкі на ўдасканаленьне сабскага дому. Жданаў творыць расавае русацтва. — Бэрыя асьцярожна пратэстуе.

А Маленкаў? Ён разам з Паскрабышавам займае пазыцыі трэцяга, што цешыцца, падлівае бочкі бэнзіны ў вагон. Жданаву ўбівае думку, што Бэрыя не дацэньвае заслугаў расейскага народу ў другой сьветнай вайне, а Бэрыі ўбівае думку, што Жданаў ігнаруе роллю нерасейскіх народаў. Молатаву гаварыць, што Бэрыя хоча пляваць на сьветную рэвалюцыю, а Бэрыі гаворыць, што Молатаў гуляе долямі народаў СССР. Гэтак прадаўжалася да таго часу, пакуль хворы Сталін не раскусіў яго. Але мэта ўдалася: ужо пад канец 1947 году дачыненні паміж Бэрыям і Молатавам—Жданавам дасягнулі пункту кіпэньня і пачалі пагражаць лўным канфліктам. Я ня пэўны, што дакладна такой-жа ролі ня йграў ён і ў 1952-53 гадох.

38. Бэрыя і камунізм

У свой час я атрымаў шмат зьдзіўленьня запытаньняў: чаму я перастаў публікаваць сэрыі артыкулаў аб крэмлёўскіх дыктатарах якраз тады, калі чарга

прышліта да Бэрыі? Ніжэй даецца спэцыяны адказ, — із эрэзумельных прычын я ня мог яго даць раней.

Бэрыя быў асьвечаным, шыпрака эрудаваным і тонкім знатаком тэорыі марксізму-ленінізму-сталінізму. Гэта быў разумны дыктатар — тыран першае клясы. Але з такім-жа абазначэньнем можна сказаць, што перакананым марксістызм-ленінізм-сталінізм ён ніколі ня быў. Трацістыя, зноўбачы і іншыя нутранапартыйныя апазыцыяныры расходзіліся із Сталінам галоўным чынам у пытаньнях тактыкі, але аб Бэрыі трэба гаварыць трохі інакш: ён быў цалкам перакананым камуністам у вагульна прынятым разуменьні гэтага слова, а ў ўсякім выпадку ў некаторых карэньных пытаньнях камунізму. Або, быць можа, лепш сказаць так: ён быў камуністызм асаблівым, «ненармальным».

Напрыклад, аб сьветнай рэвалюцыі ён гаварыў больш у сілу агульна прынятага стандарту, у сілу сабскага дыктатарскага палажэньня. Ведамы ягоны «анэкдот» аб тым, што, «наагул кажучы, ад сьветнай рэвалюцыі сонечны Каўказ не атрымаў-бы ніводнага дадатковага квадратнага кілямэтра тэрыторыі і ніводнага мільёну новага каўкаскага насельніцтва. Меў ён рацыю ці не, мяне тут ня цікавіць, я прыводжу ягоныя меркаваньні такімі, як яны былі выказаныя. Праўда, далей ён не заходзіў, але лёгічныя вывады былі ясныя.

Ведамы і іншы ягоны «анэкдот», што датычыла ўжо 1946 году: мы досыць часта і шмат думаем аб вызваленьных работнікаў і сялян капіталістычных дзяржаваў, — гаварыў ён — у той час, як нашыя сабскія работнікі і сяляне патрабуюць рознага роду ўвагі й дапамогі, калі змучаныя вайною народы СССР маюць права адпачыць ня толькі ад грому гармат і кулямэтаў, але і ад прамоваў «братніх» камуністычных парты-

яў. Пры гэтым слова «братніх» ім было выгаваранае з насмешкаю, з горда паднятым уверх пальцам.

Пэўна, нічога падобнага не гаварыў ён у афіцыйных акружэньні, у афіцыйных прамовах. Звычайна, Бэрыя быў сьлярам злачынага алімпі. Але будзем помніць, што ніякае жыцьцё не складаецца з адных толькі афіцыйных прамоваў, а ягоная сабская гісторыя паказала дастаткова добра, што ён быў ня толькі або ня проста дыктатарам тыпу Хрушчова.

39. Важныя заявы Бэрыі й Мяркулава

З прычынавага гледзішча, можа быць, найважнейшым з расстрэленых правадуроў МВД-МГБ быў навет ня Бэрыя, а Мяркулаў, генэрал арміі, які да момэнту арышту займаў становішча міністра дзяржаўнае кантролі СССР. Із становішча міністра дзяржаўнае бясьпечнасьці яго звольнілі на падставе асабістага распараджэньня Сталіна ў 1946 годзе ў сувязі з ганебным правалам савецкага шпіянажу ў Амэрыцы.

Але тут патрэбныя засьцярогі. Мяркулава звольнілі не за адсутнасьць здольнасьцяў і кваліфікацыі, а за ня цалкам марксістаўскія пагляды на ролю ворганаў дзяржаўнай бясьпечнасьці, наагул на ролю дзяржавы. Няўдачу МГБ ён аб'ясняў, галоўным чынам, асноўным канфліктам між абвешчаным у 1939 годзе «мы пабудавалі сацыялізм» і стварэньнем у 1940 годзе асобнага міпэстэрства дзяржаўнае бясьпечнасьці. Ведама дакладна, што гэтую думку ў трохі завуалаванай форме ён выказаў ужо ў 1940 годзе, а ў 1946 годзе ў вадным акружэньні ён адкрыта заявіў: **або мы ўжо пабудавалі сацыялізм і прысьпешана будзем камунізм, — тады, згодна тэорыі Маркса, Энгельса і Леніна, дзяржава мусіць ішчэзнуць, і захады ўсё большага і большага ўсьленія ворганаў дзяржаўнае бясьпечнасьці не-**

лёгічныя; **або мы не пабудавалі сацыялізму, ня ўстапуем у фазу камунізму, — тады лёгічна прыняць драконскія захады.** Бо-ж, як ведама кажнаму хлопчыку, марксізм-ленінізм вучыць, што паняцці «дзяржава» і «камунізм» запярочваюць адно другое.

Гэта быў толькі намік на грубыя абставіны. Гэта быў ня цалкам адкрыты выклік Сталіну й сталінідам.

Звычайна, можна памыліцца й не памыліцца ў прадбачваньні, што якісьці нутраны правакатар мог інфармаваць аб гэтых і іншых размовах Мяркулава розных Сераваў і Кругловаў. Гэта тым больш важна падчыркнуць, што мяркулаўскія меркаваньні ня былі невядомымі для Бэрыі, які рэагаваў на іх прыблізна такімі словамі: Усёвлад Нікалаевіч — адзін із найразумнейшых дзячоў нашай партыі і добра разумее, аб чым гаварыць.

Як бачыць спадар Керэнскі, гэтыя людзі мелі справы сур'ёзнейшыя, чым якісьці там гітлераўскі Маглакелідзэ і нясур'ёзныя балтаўні аб «жаролах» у Мюнхэне.

40. Аб нягодных фармульваньнях Бэрыі

У першым лісьце-заяве да ЦК ВКП(б), пасыла вымушанага пераходу на Захад, я пісаў, апрача іншага, што некаторыя сябры пануючага алімпі насаджаюць расавае русацтва і жданаўшчыну ў той час, як іншыя сябры таго-ж алімпі дапускаюць паклёпніцкія выпадкі супраць працоўнага расейскага народу ў цэлым. Месяц пазьней я паясьніў у прэсе, што апошняя частка абвінавачаньня датычыцца, раней за іншых, Бэрыі, аўтара вядомых нягодных формулаў: **Расейцы здольныя толькі пакарацца і Расейцам нідзе і нічым не сьмярзіцца.** Із за асьцярожнасьці я зрабіў засьцярогу, што я няпэўны ў бясспрэчным аўтарстве Бэрыі што да другой формулы.

Мы бязумоўна вернемся!

РЭЗАЛЮЦЫЯ ЗЬЕЗДУ АБ'ЕДНАНЬНЯ БЕЛАРУСКІХ РАБОТНІКАЎ
У ФРАНЦЫІ

У Парыжы на нядзелю 5-га чэрвеня быў скліканы агульны гадавы зьезд Аб'яднаньня Беларускіх Работнікаў у Францыі. А 10-ай гадзіне ў беларускай капліцы было адслужана айцом Львом набажэнства для дэлегатаў з правінцыі і Беларусаў Парыжу, папаўдні ў залі Францускага Хрысьціянскага Сындыкату зьезд пачаў сваю працу.

Пасьля справядзанаўняў зь дзейнасьці ўступачага ўраду і дыскусіяў над імі, зьезд прысьвяціў крыху ўвагі акцыі так званага «камітэту за возвращение на родину», які дзейнічае ў савецкай зоне Нямеччыны пад старшынствам энквардыскага Міхайлава. У выніку абмены думкамі аб акцыі гэтага «камітэту», зьезд беларускіх работнікаў Францыі прыняў наступную рэзалюцыю:

«На падкіданыя некаторым нашым сябром лятучкі ў беларускай мове і расейскую газэту «За возвращение на родину», у якіх заклікаецца нас да павароту на бацькаўшчыну, мы адказваем: «Камітэт «За возвращение на родину» зусім дарэмна намагаецца ўзбудзіць у нас беларускі патрыятызм, за які, як вельмі добра ведама большавіком, мы апынуліся на чужыне. У такім «партыятычна-беларускім» закліку камітэту чэкістага Міхайлава беларускія работнікі ў Францыі бачаць толькі грубыя большавіцкі цьнізм. Большавіцкім тыранам вельмі добра ведама, як бязмежна мы любім Беларусь і як аддана мы гатовы служыць нашай дарагай Бацькаўшчыне. Але нам таксама вельмі добра ведама, зь якой жорсткасцяй акупанты на Беларусі нішчаць усё тое, што намагаюцца быццам узбудзіць у нас тут, за граніцай. Нам, жыўшым у большыні пад большавіцкім рэжымам, вельмі добра ведама, як бязьлітасна й жорстка былі вынішчаны сотні тысяч Беларусаў за іх любоў да Бацькаўшчыны, і як мільёны людзей пакутуюць у большавіцкіх канцлягерах. Таму мы, беларускія работнікі ў Францыі, у закліках камітэту «за возвращение на родину» ня можам бачыць нічога іншага, як спробы прыманіць нас у свае катнія рукі, каб і нас гэтак-жа зьнішчыць фізычна, як нішчылі і нішчаць нашых братоў і сясьцёр дома.

Ням зразумела таксама прычына непакое большавіцкае ўлады з факту нашага прабываньня заграніцай. Гэта ня турбота за наша цяжкое жыццё, а турбота і непакоей якраз дзеля таго, што мы тут арганізуемся і працуем для вызваленьня нашай бацькаўшчыны з пад большавіцкай тыраніі.

Дамоў мы бязумоўна вернемся, але дзеля гэтага нам зусім непатрэбная амнэстыя большавіцкіх акупантаў, бо амнэстыя даецца праступнікам. Мы-ж такімі не зьяўляемся, ня лічым сябе такімі перад баларускім народам, бо мы змагаемся за волю Беларусі. Праступнікамі і злачынцамі перад беларускім народам

зьяўляюцца большавікі. Дзеля таго не большавіцка-савецкая ўлада павінна нам даваць амнэстыю. Яна павінна прасіць такой у беларускага народу.

Мы пратэстуем перад усім вольным сьветам супраць большавіцкіх паклёпаў, пры дапамозе якіх нас, эмігрантаў, большавікі намагаюцца прадставіць у найгоршым сьвятле перад нашым народам і перад усім вольным сьветам, называючы нас здэмаралізаванымі людзьмі.

Мы перакананы, што нашы браты, сёстры й бацькі, ад імя якіх большавіцкі камітэт Міхайлава мае нахабства зварочвацца да нас, добра разумеюць праўдзівую мэту большавіцкіх тыранаў у закліку да нас, толькі-ж яны ня маюць змогі апрагэставіць узурпаванага большавікамі права гаварыць ад імя нашых суродзічаў. Дзеля таго мы паўторна і з усёй сілай заяўляем большавіцкім акупантам, што на Беларусь мы бязумоўна вернемся, але вернемся, як удзельнікі вызваленьня нашага шматпакутнага народу, а не як большавіцкія нявольнікі, не як людзі, што зракліся змаганьня супраць большавіцкае тыраніі.

Шляхі беларускіх дзяцей...

(Запачнёньне з 2-ой бачыны)

выходжу з бараку, стукнуў дзьвярыма, а сам затрымаўся ў кутку, каб нарэшце даведацца, хто тут парушае цішыню. Прайшло, мусіць, зь мінуту і дзеці, думачы, што я ўжо адыйшоў далёка, загаманілі. Расказваў спачатку адзін, а іншы збоку дадавалі свае заўвагі. Я ўжо хацеў запаліць сьвятло, каб пабачыць гэтага «пачынальніка», як раптам зьмест гутаркі зацікавіў мяне й я заставаўся ў кутку.

— Трэба злажыць песню «жаласную-жаласную». І як затрымаемся на якой-небудзь станцыі, як засьпяваем усе разам, дык усе людзі будуць плакаць... — чуўся голас з глыбіні пакою.

— Але песня мусіць пачынацца з таго, як нас вывозілі, — дадаў нехта зь іншага боку.

— Ну і будучэ-жа дзівіцца ўсё, як пабачыць нас жывымі, — выказаў нехта сваю думку.

Ужо запануе на момант цішыня ды потым ізноў хтосьці пачынае. І ўвесь час тая самая тэма: як будзем ехаць дадому, як будучы нас сустрэкае, як будзем расказваць аб сваіх перажываньнях на чужыне. Была ўжо нагэўна гадзіна адзінацатай. Я шіха адчыніў дзьверы ды таксама як мага найцішэй выйшаў з бараку. Спаць не хацелася. Як можна было змушаць іх да маўчання?

Досаў пад бомбамі

Прыгожы ясны жнівнёўскі дзень. Пад гадзіну адзінацатую — раптоўны аларм. Нашыя групы із школы і із хвабрыкі прыбываюць у лагер. Сабраўшы ўсіх, хочам хутка выйсьці ўлес, але кіраўніцтва слухайце, спадар Вайнбаўм, ня ўсе галічане зьяўляюцца крыважэрлівымі ворагамі расейскага народу! Мы гаворым Керэнскаму: паслухайце, прэзыдэнце: ня ўсе Каўкасыя такія ідыёты, каб падыймаць нацыянальна-вызвольныя эмоцыі эмоцыямі антырасейскага газзавату! Спадзяюся, тут нашыя пазыцыі крышталёна ясныя.

Разам з тым, я далёкі ад жаданьня выграджваць Бэрыю із запраўдніх ягоных антырасейскіх намераў. Такія ў яго бывалі. Але й тут патрэбная большая дакладнасьць, хаця-б таму, што яго няма між жывымі. Чаго вартыя, прыкладам, ягонны «жарты» й «анекдоты» аб тым, што русацтва й жданаўшчына не зьяўляюцца выпадковымі вынаходамі Жданава, што ў розныя эпохі расейскай гісторыі яны прыёмалі розныя формы, прысьпешваліся з розных прычынаў, а ў «вагальным і цэлым» аставаліся і астаюцца «прыроджанай рысай расейскай традыцыі». Або гутаркі аб тым, што сацыялізм у СССР паступова падмяняцца «расейскім спосабам жыцця», што нерасейскім народам СССР «прыходзіцца прыстасоўвацца да расейскага спосабу жыцьця й думкі», што «якісьці расейскі дурань думаў замяніць грузінскі альфабэт славянскім» і г. п., і г. п.

Таксама, намагаючыся быць аб'ектыўным, я ня думаю, што гэнэсыды былі дакананьня зусім не бязь ведама і згоды Бэрыі, так ужо і карысныя рэпутацыі расейскага народу. Палажыўшы руку на сэрца, у свой час у нашым акружэньні хадзіла тэорыя, што разгром народаў паўдня СССР быў дакананы ў **антырасейскіх** правакацыйных мэтах. Я асабіста не падзяляў гэтай версіі, я глядзеў на рэчы больш проста, але характэрна-ж, што аўтарамі версіі былі чыста-кроўныя расейскія людзі, спосабам думаньня дэмакраты.

Куток мовы

Аб некаторых словах і хормах нашае мовы

(Працяг. гл. Но. 20, 26 і 27)

Абмова (абмоўка), багатыр, большыня, булак (болка, балачына, болачяна, балачынны), вонках, гара, хоця-няхочя, (хоцькі-няхочькі), хусьце, дамок, забыцца.

«У гэтым месцы прыдасца агаворка», «Прыдасца» — полёнізм, пблр. згодзіцца, «агаворка» — русыцызм. Мае быць: У гэтым месцу згодзіцца абмова (або: абмоўка). «Абмова, абмоўка» і дзеясловы да іх выясьненьня ў маіх «Некаторыя праўніцкія тэрміны белар.» там прыведзеныя прыклады і паданыя жаролы. Гэтыя словы маюць тры значэньні: а) рас. «оговор, клевета», б) рас. «оговорка» і в) абмылка ў слове. «Абмоўка» ў значэньню «оговорка» падаець і Гарэцкі ў сваім «Маскоўска-беларускім слоўніку» выд. 2-ое. **Амаўляць** у значэньню «оговаривать, рабіць увагу, ссылку» ёсьць і ў слоўніку Ластоўскага.

«Яны былі **багачамі ў параўнаньні** зь іхнымі **суродзічамі** дома». «Багач» застаець толькі ў назове аднаго сьвята і ў рэдкіх мітолёгічных астацах, як архаізм, а наагул ён даўно ўжо заменены

ў блр. мове словам **багатыр**. «Параўнаньне» — полёнізм, паблр. ёсьць **раўнавац, прыраўнаваць, прыраўнаньне**; у прыведзенай проказі трэ' было-б сказаць «раўнуючы». «Суродзічы» — слова беларускае. Яно выясьнена ў «Ведзе» 1952 г. б. 115. Тут адно зацэмна, што звычайна ўжываецца «родзіч» і адно тады, калі мы хочам падчыркнуць нашу блізіну з родзічамі, кажам «суродзіч» Падобна ўжываецца словы «вернік» і «сувернік», «грамадзянін» і «суграмадзянін» і інш. Дык было-б гэтак: Яны былі багатырамі (або: багатыры) раўнуючы да іхных родзічаў дома.

«Большасьць». Гэты полёнізм (бо зроблены падле пол. «венкшосьць») яшчэ з далітаратурнае пары (зь перад першае вайны) нашае мовы. Хто яго ўжывае, той захавуе пазычкі яшчэ зь перад нараджэньня. **Паблр. большыня, мяншыня.**

«Воблак» — полёнізм, паблр. **булак, болка, балачына.** «У» ў «булак» з «а» пад уплывам вуснавота «Б» (пр. «смурод» із «смарод»), «Булак» падаець Касьпяровіч у сваім слоўніку і інш. «Болка» ёсьць у «Беларуска-маскоўскім слоўніку» Гарэцкага, ды ён-жа часта ўжывае яго (і «болачка») ў сваіх творах. «Балачынка» ёсьць у слоўніках Гарэцкага і ў Насовічавым. «Балачына» ды **болачна** («обложно») і **балачынны** («облачный») падаець Даль із Смаленшчыны.

«Захад мог змусіць Саветы адступіць **паза** граніцы 1939 г.» — полёнізм, паблр. — **за.**

«Яны дзеюць **паза** краем» — таксама полёнізм, паблр. **вонках.**

«Чардак» — русыцызм, паблр. **гара.** Гэтак цяпер і даўней. У 13 стг. ў Смаленску «на гары ў Сьвятой Багародзіцы» стаяла зрававая вага.

«Будучы змушаны **воляй-няволяй** служыць» — русыцызм, паблр. **хоця-няхочя (хоцьцю-нехацьцю, хоцькі-няхочькі).** «Хоцькі-няхочькі», між іншага, ёсьць у слоўніку Шатэрнікавым із Ігуменшчыны. «Хоця-няхочя» ёсьць у Насовіча і яго часта ўжываюць пісьменьнікі з цэнтральнае часьці Беларусі. Прывяду прыклад із Зарэцкага «Сьцежкі-дарожкі»: хоця-няхочя, а прыйдзецца неяк ёй перадаць. Зварочную ўвагу на наступныя прыклады з таго-ж твору: лес раздаюць

лаву з бункеру (дзьвярэй тут няма) і бачу, што баракі нашы стаіць, але лагер авесны дымам.

Як хутка пачалося, так хутка й скончылася. Калі выходзім нарэшце з бункераў, адразу бачым чорныя клубы дыму ў тым месцы, дзе яшчэ колькі мінут таму стаялі хвабрычныя блёкі. Горад таксама гарыць. Лягер уцалеў і толькі тры крайнія баракі разьвернутыя, у іх зрэштай ніхто ня жыве.

(Працяг будзе)

А. Галубіцкі

(Заканчэньне на 4-ай бачыне)

каму хоця (б. 237). Можна хадзіць куды хоця. (245) Гатоў-бы зрабіць што хоця (219). Езьдзіць па карку ў яго хто хоця (70). Прыведзеныя прыклады адказуюць рас. «кому, куда, что, кто угодно».

«Домік» — русыцызм, паблр. **дамок.** Таксама **вазок, кусок, лісток, садок.** Пайшоў каток пад масток, злавіў рыбку за хвосток (з нар. песні).

«Забуду» — вузкі **провінцыялізм**, агульна-беларускі дзеяслоў **забудуся.**

Жудасны, крыксун, мерны, назіраць, пагроза, ся! сёлета, **станаўкі, Стоўпцы, сьпелы, Тахніль.**

«**Жудкай** і няпрыйтульнай здаецца нашая **валацуга**». «Жудкая», гэта — рас. «жуткая», паблр. **жудасная.** «Валацуга» — гэта добрае блр. слова, але азначае чалавека (мужчыну альбо жанчыну), а тут трэба сказаць «бадзённы», «цяганьне» або яшчэ як, але не «валацуга».

«Крыкун» — русыцызм, паблр. **крыксун, ж. крыксуха.**

«Умяркаваны» — полёнізм, паблр. **мерны, прыслоўе** «мерна», спакменьнік «мернасьць».

«Наглядаць зьяваў прыроды». Блр. словы «наглядаць, наглядаць, нагляд, нагляднік» адказуюць рас. «назирать, надсматривать, надзор, надсмотр, надзиратель, надсмотрчик», пол. «дзороваш, надзур, дозор, дозорца». Тут мае быць: **Назіраньне** зьяваў прыроды.

Блр. «назіраць, назіраньне, назіраньнік» адказуюць рас. «наблюдать, наблюдение, наблюдатель», пол. «обсэрвовать, обсерваци́я, обсерватор». Прывяду прыклады із слоўнікаў Насовічавага й Шатэрнікавага: Назірай добра, каб статак ня лез у шкоду. Назірай за пчоламі. Назірай, куды ён пойдзе.

«Загроза» — полёнізм, паблр. **пагроза, дзеясловы пагразіць, пагражаць.**

«**Ша!** Чую ўжо крык!» Гэтак папольску й парасейску, але пабеларуску **ся!**

«Станоўчы» — полёнізм, паблр. **станаўкі, станаўко, станаўкосць.** «Станаўкі, станаўко» (з наіскама на канцу) я запісаў у Лідзкім павеце; Я. Колас ужывае з наіскамі на перадапошнім складзе (станаўкі, станоўка), у Зарэцкага ёсьць «станаўка». **Станаўкі** (з наіскама на -кі) вымаўляюць і ў Віцебшчыне, што падаець Касьпяровіч у сваім слоўніку. Гэта й будзе чыста беларуская хорма. Як бачым, яна запісана ў дзьвюх далёкіх адна ад аднае беларускіх мясцовасьцях — Лідчыне й Віцебшчыне — і нагэўна ўжываецца на прасторы паміж гэтымі мясцовасьцямі.

«Стоўбцы, Стаўбоўскі павет». Гэтак Расійцы перакручваюць нашы Стоўпцы падле свайго «столб», каторага ў нас няма. Мы маем «стоўп», ад каторага здрабнелае хормы «стаўпец» і ўзьнік назоў месца «Стоўпцы», як яны завуцца. А прыметнік «Стаўпецкі».

Гэныя мае фразы былі падхоплены тэндэнцыйнымі шавіністамі і стварылася досыць дурная легенда аб Бэрыі, як аб чалавеку, што ненавідзіць увесь расейскі народ, што зь ненавісьцю ставіцца да мінуўшчыні й сучаснасьці гэтага народу.

Мабыць, ніхто болей за мяне не называў крэмлёўскіх верхаводаў ворагамі народу, у тым ліку й расейскага. Бэрыі выключэньня я не рабіў і для гэтага маю добрыя падставы. Ён мне не таварыш, не аднадумнік. Мае пагляды аб ім дашцітка ясна вылажаныя ў дзесятках артыкулаў на розных мовах, у радзе кнігаў і брашураў. Але дзеля аб'ектыўнасьці ўсё-ж трэба падчыркнуць, што паказаныя нягодныя формулы былі сказаныя ім пад адрасам Молатова й Яжова, а не ўсяго расейскага народу; падругое, Бэрыя быў ворагам русацтва з прынычпových меркаваньняў, як галоўны ахароннік канстытуцыйных літараў і духу (гэтак называў ён самога сябе), а не як заалягічны расісты; патрэбнае, у ягоных афіцыйных правамах можна знайсць колькі хочаце камплімэнтаў пад адрасам расейскага народу.

Чаму-ж тады мы да яго прычэпліваемся? Ды таму-ж, чаму прычэпліваемся да формулы Ільмі Эрэньбурга: таварыш, **забі Нёмца!**

41 Аб запраўдніх антырасейскіх выказваньнях Бэрыі

Я рэвалюцыйны дэмакрат, і як такі ня вызнаю ніякага народу, што складаўся-б з адных толькі чартоў або з адных анёлаў. Мы гаварылі Эрэньбургу: паслухайце, ня кажы Немец ёсьць гітлераўцам! Мы не маглі гаварыць да пары да часу Бэрыі: паслухайце, ёсьць Расейцы, што маюць нюх лепшы за грузінскі! Але калі паявіліся магчымасьці, мы яму сказалі або далі знаць. Сьняныя тое-ж самае гаворым, прыкладам, ад галічанца: па-

слухайце, спадар Вайнбаўм, ня ўсе галічане зьяўляюцца крыважэрлівымі ворагамі расейскага народу! Мы гаворым Керэнскаму: паслухайце, прэзыдэнце: ня ўсе Каўкасыя такія ідыёты, каб падыймаць нацыянальна-вызвольныя эмоцыі эмоцыямі антырасейскага газзавату! Спадзяюся, тут нашыя пазыцыі крышталёна ясныя.

Разам з тым, я далёкі ад жаданьня выграджваць Бэрыю із запраўдніх ягоных антырасейскіх намераў. Такія ў яго бывалі. Але й тут патрэбная большая дакладнасьць, хаця-б таму, што яго няма між жывымі. Чаго вартыя, прыкладам, ягонны «жарты» й «анекдоты» аб тым, што русацтва й жданаўшчына не зьяўляюцца выпадковымі вынаходамі Жданава, што ў розныя эпохі расейскай гісторыі яны прыёмалі розныя формы, прысьпешваліся з розных прычынаў, а ў «вагальным і цэлым» аставаліся і астаюцца «прыроджанай рысай расейскай традыцыі». Або гутаркі аб тым, што сацыялізм у СССР паступова падмяняцца «расейскім спосабам жыцця», што нерасейскім народам СССР «прыходзіцца прыстасоўвацца да расейскага спосабу жыцьця й думкі», што «якісьці расейскі дурань думаў замяніць грузінскі альфабэт славянскім» і г. п., і г. п.

Таксама, намагаючыся быць аб'ектыўным, я ня думаю, што гэнэсыды былі дакананьня зусім не бязь ведама і згоды Бэрыі, так ужо і карысныя рэпутацыі расейскага народу. Палажыўшы руку на сэрца, у свой час у нашым акружэньні хадзіла тэорыя, што разгром народаў паўдня СССР быў дакананы ў **антырасейскіх** правакацыйных мэтах. Я асабіста не падзяляў гэтай версіі, я глядзеў на рэчы больш проста, але характэрна-ж, што аўтарамі версіі былі чыста-кроўныя расейскія людзі, спосабам думаньня дэмакраты.

Вось-жа ўсё гэта ў той ці іншай форме можа быць выясьненае, як запраўдныя супрацьрасейскія намаганьні Бэрыі. Але Керэнскі ідзе лшчэ далей: ён прыпісвае яму арганізацыю збройнага паўстаньня Каўказу супраць «маскоўскага ўраду». Я думаю, што гэта і ня праўда і несправядліва, калі пад «маскоўскім урадам» уважаецца працоўны расейскі народ.

42. Бэрыя і новая канстытуцыя

Мне лёгка ўявіць настрой і думкі Серава падчас чытаньня гэтых зацемак, бо-ж ён, мабыць, дагадаваецца, што пішуча яны на падставе матарыялаў, якія ня раз былі ад яго, скажам, на мэтравым аддаленым. У вадным з гэтых матарыялаў гаварылася наступнае:

Пераглынае маскоўскія газэты за 1936 год і вы пачынае, што Бэрыя быў сябром канстытуцыйнай камісіі, адзін із найбольш звонкіх яе прапагандыстых. Але вась прыйшоў 1941 год. Масква пад загрозам гітлераўскай акупацыі. Бэрыя, як вярхоўны кіраўнік нутранай палітыкі і бясьпечнасьці, прыймае драконскія захады па арганізацыі масавага супраціву ворагу. А Сталін 7 лістапада з трыбуны маўзалею Леніна апэлюе да дзячоў царскай Расеі.

Бэрыя быццам прагнуўся. Ён ня можа ці ня хоча зразумець. Чаму толькі дзеячы расейскай гісторыі? Няўжо вораг загражае толькі Расейцам і Расеі? Няўжо ў нерасейскіх народаў няма гістарычных дзеячоў? Няўжо яны не праліваюць крыві й сьлёз? Няўжо канстытуцыя СССР не забараняе якой-быня было дыскрымінацыі і гэтак далей?

Ведама, што ў ночы з 31. 12. 1943 г. на 1. 1. 1944 г. цераз маскоўскае радыё ўпяршыню быў выкананы новы дзяржаўны гімн СССР. Дачыненьне да гэтага гімну зьявілася рэвалюцыйным і

дэмакратычным выпрабаваньнем для кажнага інакшдумаючага: хто захапляўся, той быў раэкцыянерам і антыдэмакратам. Мы лічылі яго сущэльна рэакцыйным, імперыялістычным, контррэвалюцыйным, шавіністычным і антыганстытуцыйным. Але якое было нашае здзіўленьне, калі за пару год даведаліся, што супраць **некаторых** частак гімну выступіў і Бэрыя, пры чым выступіў зусім адкрыта, на палітбюры, хоць і ў васьцярожных высказваньнях.

Гімы пачынаўся словамі: «Союз **нерушлівай** рэспублік свабодных навеки сплотила **Великая Русь**». Як вярхоўны ахароннік канстытуцыі, Бэрыя думаў, што калі «нерушлівай» і «навеки», дык аднаведзены артыкулы канстытуцыі аб праве кажнай союзнай рэспублікі на выхад із СССР траціць сэнс, быццам ка-суюцца. Калі «Великая Русь», дык артыкул канстытуцыі аб недапушчальнасьці простага ці пачочнага ўзьвялічваньня якой-бы ня было з нацыяў СССР траціць змест, уваходзіць у супярэчнасьць з гімнам і, паколькі апошні зьяўляецца дакумэнтам пазьнейшым, дык ён фактычна касуецца.

43. Бэрыя і русацтва

Я ня зьбіраюся абгаварваць тут, у якой меры Бэрыя меў рацыю ці яе ня меў, — для дадзенага выпадку хачу падчыркнуць, што падобныя ягонныя меркаваньні нежэ асталіся мала заўважанымі ў вайну, пачалі выходзіць на паверхню толькі пасля вайны, і сталіся часьцейшымі, прыымалі ўсё больш правакацыйныя формы. Асабліва сталіся частымі яны ў другой палавіне 1946 году, калі пад кіраўніцтвам Жданава, сакратара ЦК ВКП (б) у ідэялёгічных пытаннях, пачало падыймаць галаву русацтва, адно з найбольш ганебных і рэакцыйных зьявішчаў у савецкай гісторыі.

Сутнасьць русацтва была да вульгарнасьці простага: усё вынайшлі Расейцы, на ўсё прагрэсыўнае здольныя толькі Расейцы, расейская работніцкая кляса ад якоў служыць сьветачам надзеяў для ўсяго чалавецтва, найлепшае малако ў сьвеце даюць расейскія каровы, Леніна й Сталіна магла высунуць толькі Расея, варшшт стварылі расейскія майстры, першы лёт быў выкананы Расейцам і гэтак далей.

Рэакцыя Бэрыі на гэта мне добра ведама зь першых жарол. Яна ня была рэакцыяй антырасейскай, — яна была толькі антырасаўскай, антыжданаўскай. Бэрыя, пры ўсёй сваёй удачы тырана, выявіў якасьці, зь якімі не маглі не згадзіцца навет ягонны ворагі зь ліку антыкамуністых. Ён уважаў, што расавае русацтва падрывае ў корані рэпутацыю шматнацыянальнай савецкай дзяржавы, што яно робіць гутаркі аб брацтве й роўнасьці аблуднымі, што русацтва зьяўляецца атрутай для атручваньня псыхалёгіі нерасейскіх народаў, што Жданаў, такім чынам, робіць падлудную справу, перадусім у дачыненні да самога-ж расейскага народу, бо адштырхвае ад гэтага народу нерасейскія народы, выклікае антырасейскія эмоцыі.

У 1949—50 г., як ведама, русацтва дастыгнула новай фазы: пачалося перапісаньне гісторыі нерасейскіх народаў. Гэта быў пэрыяд канчальнай лютасьці Бэрыі. Ён пачаў рабіць некаторыя захады ў вадваротным кірунку. Жданава болей ня было, — жданаўцы пачалі адчуваць сур'ёзныя нязручнасьці ад Бэрыі. Але разам з тым у 1950—51 гг. было ясна, што якіясь сілы ў Крэмлі настаяржыліся і ў дачыненні да самога Бэрыі, што разьвязка зьбліжаецца да фіналу.

(Далей будзе)

Аб некаторых словах і хормах нашас мовы

(Заканчэнне з 3-й бачыны)

Пабелр. сѣлета, сяголета, сягалета, а ня «гэтага году».

«Даспелы» — поленізм, бо зроблена падле пол. «дойжалы», паблр. **сѣпелы**. Паблр. **Тахвілі**, а не «Тэафіль».

Націск

Кажам **высака**, **глыбака**, **зелена**, **соладка**, **сьпюдзена**, **шырака** (націск на першым складзе), хоць высокі, глыбокі, зялёны, салодкі, сьпюдзены, шырокі (націск на другім складзе).

Некаторыя хормы

«Церазь некалькі дзён будзеце ахрышчаны». Дзеля вызначэння часу, просьле каторага штось станецца, у блр. мове ўжываецца прыйма **за**. Дык будзе: За колькі дзён будзеце ахрышчаныя.

«Заплоднівалі». Паблр. **запладнялі**. «Любві» — русыцызм, паблр. **любові**, усё роўна, ці гэта агульнае, ці собскае імя. Гэта тая-ж рыса, якую маем у **рота**, **раты**, **моху**, **лобу**, **навозу**, **лёну**, **лява** (і **Лява**), **ляпцы**, — асабліва сьць, развітая на беларускім грунце. Рысаю, адержжанай успадкі з пары праславянскае, ёсьць хормы: **рову**, **равы**, **лёну**, **камяні**, **карані**, **крамяні** (з самагукам па **р**, **л**, **м**). «Езус зьявіўся адзінаццям, за сталом **сядзеўшым**, і выгавараваў ім... **закамыянасьць** сэрца, што ня верылі **бачыўшым** яго, **згробуўстаўшага**. Дзея-прыметнікі на -шы, -ўшы (зн. хорма склянняя) ня ўжываюцца і ніколі ня ўжываліся ў блр. мове. Замест іх можа быць альбо апісаньне, альбо дзеяпры-

метнік мінулага на -лы, альбо рэчас былы дзеяпрыметнік на -чы, што ўтраціў сваю часовасць і стаўся прыметнікам. Дык было-б гэтак: Езус зьявіўся адзінаццям, за сталом **седзячым**, і вымаўляў ім... **закамыянасьць** сэрца, што ня верылі тым, **каторыя яго бачылі ўскрэсла**.

«Евангелье» — хорма расійская, адно зь беларускім падвойным «ль». У беларускай мове гэтае слова заўсёды было жаночкага роду і найчыстшай яго

беларускай хормаю ёсьць **Ванэля**. «Так як». «У плянах Масквы дапускаюцца войны прыфэрыйныя, **так як** войны такія прынеслі камуністам вялікі сукцэс» — русыцызм, паблр. **бо**. «Так як справа сумлеўная, каб Захад наважыўся выкарыстаць сваю атомную перавагу, нельга вылучыць магчымасьць...» — таксама русыцызм, паблр. **дзея таго што**.

Я. Станкевіч
(Далей будзе)

Тут справа ня юсаў

Карыстаючы з ласкавых запрасінаў да выказваньня таксама і няспэцыяліст, зроблены сп. др. Я. Станкевічам у «Кутку Мовы» ў нумары 20 «Бацькаўшчыны», дазваляю сабе зрабіць некалькі заўвагаў у справах парушаных у вышэй азначаным артыкуле. Хаця др. Я. Станкевіч і стаўляе знак раўнаньня паміж словамі «закраса» і «заправа», адно адкідаючы слова «заправа», як маскалізм, мне аднак здаецца, гэтыя словы выражаюць цалком іншыя паняцці. Слова «закраса» ўжываецца ў дачыненні да харчавых прадуктаў, якія зьмяшчаюць у сабе тук, як сала, здор, масла, сьмятана, малако, але ня ўжываецца ў дачыненні да перцу, солі, ляўровага лісту і г. д. У дачыненні да другога пералічэння ўжываецца слова «заправа» або «прыправа». Калі слова «заправа» запраўды маскалізм, дык трэ-

ба знайсці на гэтае месца нейкае іншае слова, але ня ўдзіскае паняццё, што выражае слова «заправа» у слова «закраса», якое мае іншае значаньне.

Вельмі магчыма, што слова «пажыўны» гэта поленізм, хаця др. Я. Станкевіч ня лічыў патрэбным свайго цвёрджаньня абаснаваць. Матчыма, што для лінгвіста гэта ясна бязь ніякага сумлеву, для няспэцыяліста аднак цвёрджаньне др. Станкевіча будзіць некаторыя сумлевы, бо ў самым гучэньні слова ня вычуваецца уплыву польскае мовы, а самы карэннь слова не зьяўляецца нейкай выключнасьцю польскай мовы, бо з гэтым самым каранем маем цэлы рад бясумлеўна беларускіх словаў.

Незалежна аднак ад таго, ці вучоныя лінгвісты прызнаюць гэтае слова за поленізм, нельга згадзіцца зь цвёрджаньнем др. Я. Станкевіча, што слова «па-

жыўны» мае тое самае значаньне, што слова «сытны». Слова «сытны» ўжываецца для абазначэння ўласцівасьці нейкай ежы ці раду патраваў выклікаць пачуццё насычэння. Гэтае пачуццё насычэння. Гэтае пачуццё зьяўляецца аднак усяго толькі суб'ектыўным адчуваньнем нейкай асобы; адначай, што даная асоба адчувае пачуццё супроцьлежнае пачуццю голаду. Пачуццё сытасці нічога не гаворыць аб вартасці для нашага арганізму прадуктаў, выклікаўшых пачуццё сытасці. Слова-ж «пажыўны» азначае тое, што зьяўляецца аб'ектыўным сьцверджаньнем, што данае рэчыва зьяўляецца пажыўным — гэта значыць у ім знаходзяцца складовыя часткі, патрэбныя для жыцця арганізму ў дастаткова вялікай канцэнтрацыі і ў форме, здольнай да прывасваньня арганізмам.

Сп. др. Я. Станкевіч адзначыў некаторыя адмоўныя бакі ў дачыненнях грамадства да мовы, але прапусьціў шчэ адзін мамэнт. Гэтым прапушчаным мамэнтам зьяўляецца сьведаньне, ці ня сьведаньне тэндэнцыя да прымітывізацыі нашае мовы.

У свой час, у лягеры Д. П. у Нямецчыне, сп. Хвалько, перакладаючы з ангельскае мовы нейкі расказ О. Уальда, звярнуўся да аднаго зь беларускіх паэтаў з просьбаю парадзіць яму, як перакладаць на беларускую мову назвы розных дарагіх каменяў, як напр. рубіны, сафіры і г. д. Паэта на хвіліну, вельмі кароткую, задумаўся, а тады сказаў, што наш народ ніякіх такіх назоваў ня ведае і дзеля гэтага трэба перакласьці проста «дарагія камяні». Калі перакладчык запярэчыў, гаворачы, што камяні бываюць розныя, дык гатовы да кампрамісу паэта сказаў, што можна напісаць чырвоныя, зялёныя і ўсялякіх іншых колераў дарагія камяні». Можна і гэтак, але калі прагрэс, або лепш кажучы рэгрэс мовы гойдзе ў гэтым кірунку, дык пры перамоваў будучь паўставаць такія самыя цяжкасьці, якія паўстаюць пры перакладзе на беларускую мову зь іншых

ладзе бібліі на мову нейкага племя з экватарыяльнай Афрыкі.

Што да «другадня» замест аўторка, можна было-б на гэта згадзіцца, калі-б была пэўнасьць, што праз год, скажам, нехта ня ўспомніць, што недзе замест сарады гавораць трэцядзень. Ізноў будзе прапанавана зьмена, а такога роду зьмены выклікаюць і ў сваіх і ў чужых уражаньне аб тым, што беларуская мова ішчэ ня мае ўстаноўленага слоўніка самых штодзённых словаў.

Цвёрджаньне, што слова «другадзень» выключна беларускі твор, трохі сумлеўнае, бо, напрыклад, Летувісы ўсе працоўныя дні тыдня называюць па-волья ўзору «другадзень», як, першадзень, трэцядзень і г. д.

Сп. др. Я. Станкевіч паведаміў, што атрымаў вялікоднае павіншаваньне з прыгожай беларускай калядак — з прыпеўкай Хрыстос Уваскрос. З гэтага відаць, што др. Я. Станкевіч слову «калядка» прыпісвае значаньне іншае ад агульна прынятага. Да гэтага часу калядак прынята было называць калядную песню. Што разумее др. Я. Станкевіч пад гэтым словам, цяжка сказаць. У ягоным сказе слова калядка можа значыць верш наагул, можа азначаць нейкую спэцыяльную форму верша, ды наагул цяжка навет дадумвацца, што гэта можа значыць.

У галіне мовы ёсць вялікае поле да працы, але на пагляд няспэцыяліста ўсю энэргію ў гэтай галіне трэба скіраваць на тое, каб у беларускай мове стварыць і ўвесці ў ужытак словы на выражэньне ўсіх існуючых паняццяў, выкрываць лужны барбарызмы, але на сьняняшні дзень не займацца сумлеўнымі выпадкамі, асабліва тады, калі выступаюць супраць нейкага слова, не прапануецца нічога на ягоную замену. Заменай, ясна, ня можа лічыцца прапанова замест двух словаў, выражаючых розныя паняцці, пачаць карыстацца адным словам, якое да таго часу гэтага другога значаньня ня мела.

В. Мікалаеня

З навукі і тэхнікі

НАШАЯ БУДУЧЫНЯ

I. РАСЬЦЁМ КОЛЬКАСНА

У свой час Ангелец Мальтус, займаючыся праблемай росту насельніцтва, даводзіў, што ў будучыні чалавечтва нямінуча дойдзе да агульнае катастрофы з прычыны перанасленьня нашае плянэты. Сваю тэзу ён абавіраў на прыраўнаньні двух фактараў: а) тэмпы росту насельніцтва, б) тэмпы росту прадукцыі харчаваньня. Ён даводзіў, што прырост насельніцтва павялічваецца згодна геамэтрычнай прагрэсіі, у той час як прадукцыя сярэдняга харчаваньня павялічваецца згодна арытмэтычнай прагрэсіі. У выніку прыйдзе час, калі перанаселеная Зямля ня зможа больш выжывіць сваіх жыхароў. Калі-б ня браць на ўвагу такіх фактараў, як разьвіццё тэхнікі й навукі, а ў сувязі з гэтым выкарыстоўваньня чалавечым такіх магчымасьцяў, аб якіх Мальтус і ня сьніла, дык хто ведае, ці ўжо сьняньня мы не апынуліся-б у гэтай прарочанай Мальтусам катастрофе.

Тымчасам сьняняшні спэцыялісты дэмаграфіі, хоць і прызнаюць рацыю Мальтуса што да тэмпа росту насельніцтва нашае плянэты (гэта пацвярджаецца зроштай лічбамі), тым ня менш яны ўжо ня так пэсьмістычна глядзяць у будучыню.

Перадусім пабачым, што нам кажуць гэтыя лічбы. Вось-жа ў сярэдзіне 17 стагодзьдзя насельніцтва Зямлі дайшло да 550 мільёнаў чалавек. Ад гэтага часу за тры стагодзьдзі яно павялічылася ў пяць разоў. І сьняняшні галавы прырост яго сьцяга каласальнае лічбы — 30 мільёнаў чалавек! На аснове гэтага тэарэтыкі вылічаюць, што дзесяці калі 2.150 год насельніцтва дойдзе да 7—8 мільярдаў чалавек. У вадзеле-ж насельніцтва пры Задзіночаных Нацыях дапушчаюць, што ўжо ў 1980 годзе насельніцтва будзе складаць ад 3,3 да 4 мільярдаў чалавек, г. зн. што за няпоўныя тры дзесяці гадоў яно павялічыцца на 50% у прыраўнаньні зь сьняняшнім станам. Ясна, што ўсе гэтыя дапушчэньні й вылічэньні маюць перадусім тэарэтычны характар, тым больш, што рэпрадукцыйная сіла ўсіх народаў падпарадкоўваецца пэўным цыклічным рухам, вынік і сілу якіх цяжка ўлічыць у падобных дапушчэньнях.

У дачыненні да тэмпа прадукцыі сярэдняга харчаваньня ўсякія прыпущэньні несюць яшчэ больш спэкуляцыйны характар. Дзеля гэтага ў нашыя часы ніводзін пажавны спэцыялісты ня стане больш прэтэндаваць на адкрыцьцё нейкага закону такога росту, як гэта рабіў Мальтус, які ўсю праблему за шмат спрошчаў ды ня ўлічваў паасобных фактараў, што дзейнічаюць, як на рост насельніцтва, гэтак і на рост прадукцыі сярэдняга харчаваньня.

У выніку, сьняняшняя праблема, што вынікае з хуткага росту колькасьці насельніцтва й патрэбы пракарчаваньня яго, не заключаецца ў пошуках сярэдняга абмежаваньня гэтага росту, як гэтага дамагаліся наслядоўнікі Мальтуса; яна заключаецца ў шуканьні сярэдняга як найбольш раўнамернага разьмер-

каваньня харчовых прадуктаў між паасобнымі вялікімі купішчамі насельніцтва ды як найбольш рацыянальнага выкарыстаньня ўсіх магчымых рэсурсаў Зямлі.

II. РАСЬЦЁМ УВЕРХ

Побач нязвычайнага павялічэньня натуральнага прыросту насельніцтва, сьцверджана апошнімі часамі, што і рост чалавека поступова павялічваецца. На чым-жа базуюцца такія цвёрджаньні? Вось-жа перадусім заўважана, што сярэднявечныя панцыры, што іх надзявалі рыцары, на сучасных людзей ужо за малыя. Апрача гэтага і зь статэстычных дадзеных відаць, што працэнт людзей больш чым сярэдняга росту сыстэматычна й даволі хутка павялічваецца ўва ўсіх частках сьвету. І так, прыкладам, у Амэрыцы мужчынаў ростам 175 см. сьняня на 45% больш, чым іх было яшчэ ў 1918 годзе; за гэты-ж самы час колькасьць мужчынаў ростам 180 см. павялічылася на 70%.

Навукоўцы задаюць сабе пытаньне, што спрычынілася да такога значнага павольнага росту чалавека, якое заўважана навет на працягу аднаго пакаленьня. Некаторыя зь іх уважаюць,

што прычынай гэтага зьяўляецца палепшаньне ўмоваў жыцця й перадусім харчаваньня.

У сувязі з гэтым паўстае іншае пытаньне: калі ўжо на працягу толькі аднаго пакаленьня рост чалавека заўважна павольшыўся, дык які-ж гэты рост будзе праз 100, 1.000 пакаленьняў? Што да гэтага думкі вучоных падзеленыя. Некаторыя зь іх уважаюць, што рост чалавека і ў будучыні будзе стала павольшвацца і праз 10.000—100.000 гадоў чалавек станецца суперволатам, а дзеля гэтага самага ня будзе больш здольны да жыцця й пачне выміраць, як гэта здарылася з дыназаўрамі, жывёламі гіганцкіх памераў.

Большыя-ж амэрыканскія антрапалёга лічыць, што чалавек можа дасягнуць толькі пэўнага росту, вышэй якога ня пойдзе. На іхную думку, гэтай мяжой будзе рост прыблізна 2,40 м., якога чалавек дасягне на працягу некалькіх наступных тысячагодзьдзяў.

Зразумела, што як адныя, так і другія ня маюць моцных навуковых аргументаў для абгрунтаваньня сваіх цвёрджаньняў, якія з гэтае прычыны й зьяўляюцца толькі хутчэй мутнымі прыпущэньнямі, чымся тэорыямі.

А. Г.

Экспэрты ратаратарнай эры

(Заканчэнне з 2-ой бачыны)

Гэтую інфармацыю вінаватыя для беларускага грамадства тая «тры», што на гэтую цэнзуру моўчы пайшлі, здаволіўшыся як рэкампенсатой атрыманым ганарарам. Выяўлены факт цэнзуры з «украінскага боку» відаць ёсьць і прычынаю таго, што ў сьціплай брашуры пра Беларусь памешчаныя цэлыя абзацы зь гісторыі Украіны (пркл. на б. 5); што Беларусь у пару незалежных княстваў прадстаўленая ў ёй як правінцыя Кіева; што ў ёй няма і ўспаміну пра выдатны Літоўскі Статут, пра доктара Скарыну й г. д. Прычына гэтай усяму відавочна та, што ёсьць-жа і такія ўкраінскія аўтары, для якіх Статут — пісаная паўкраінска памятка ўкраінскага права; Скарына — украінскі культурны дзеяч.

Паколькі справа партыйнага насьвятленьня гістарычных фактаў могуць яшчэ мо й быць радыя некаторыя білізарукі палітыкі БІР ды лічыць яе за партыйны «выйгрыш», дык ці знойдуча й сярод прыхільнікаў БІР такіх, што маглі-б апраўдваць «трох» за перадачу беларускіх нацыянальных сувэрэнных правоў для «суседзяў»?

Абагульняючы, трэба сьцвердзіць: брашура пра «Бальшавіцкую акупацыю» выйшла з адаго боку няздольнасьці яе беларускіх укладальнікаў-«экспэртаў» адравацца ад псыхалёгіі й прыёмаў анімама «рататарнай эры» беларускага эміграцыйнага друку. Яна выказала поўную няўмеласьць яе укладальнікаў разьрозніць справу агульнанацыянальную ад сваёй вузкапартыйнай. Праз гэта

брашура паказала, што аўтары проста неадарылі да выкананьня гэтых адказных агульнанацыянальных заданьняў.

З другога боку брашура задэманстравала нам ярка факт існаваньня сярод беларускай эміграцыі адзінак, якія ці то дзеля сваіх групова-палітычных, ці то прыватна-матэрыяльных карысьцяў, гатовыя падлаць беларускія нацыянальныя інтарэсы пасярэдніцтву, кантролю й цэнзуры ішчэ аднаго нацыянальных дзейнікаў. У выніку гэтага калі Украінцы, Паллякі ды іншыя нацыянальнасьці рапарты пра свае народы ўкладалі Амэрыканцам самі, дык беларускі рапарт цэнзуравалі й канчаткова афармлялі ня Беларусы, а — «суседзі».

Беларускае пытаньне сьняня — пытаньне палітыкі міжнароднай. Дзеля гэтага шырокая рэпрэзэнтацыя беларускіх нацыянальных інтарэсаў на палітычнай міжнароднай арэне вымагае ад нас ня прымітывна-рататарнай тактыкі й палітыкі. Хто-ж гэта зразумець і гэтага пазбавіцца ня ў сілах — не павінен і брацца за адказныя агульнанацыянальныя палітычныя справы.

М. Д.

НИВОДНАЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЯ, ТАВАРЫСКАЯ І СЯМЕЙНАЯ УРАЧЫСТАСТЬ НЕ ПАВІННА АДБЫЦЦА БЯЗ ЗБОРУ СЯРОД ПРЫСУТНЫХ АХВАРАЎ НА ВЫДАВЕЦКІ ФОНД «БАЦЬКАЎШЧЫНЫ».

Падзяка

За апошні час Жаночкае Згуртаваньне ў Нямецчыне зь незалежных ад яго абставінаў амаль спыніла сваю харытаўную дзейнасьць. Грашовыя ахвяры і пачкі з вяртаткай былі перасыланыя на Бел. Нацыянальны Камітэт, дзе яны й разьмяркоўваліся.

За другое паўгодзьдзе 1954 году паступіла ў касу Згуртаваньня толькі адзіна грашовая ахвяра ў вышынні 10 нямецкіх марак (ад Сп. З. С. — Нямецчына) і былі атрыманы 3 адзязковыя пачкі (2 ад Сп. Жызьньёўскай, 1 — ад Сп. Махначыхі) з ЗША. Таму й ня была сваечасова зьмешчаная справаздача ў «Бацькаўшчыне» з харытаўнаў дзейнасьці Жаночкага Згуртаваньня за другую палавіну 1954 году.

У 1955 годзе былі атрыманыя грашовыя ахвяры ад Сп. Аксіўчыца Уладыслава з Колінгвуд, Вікторыя — 70,62 ням. марак, ад Сп. Яцкевіч — 9 аўстраляіскіх фунтаў (ахвяравалі: Сп. А. Качан — 1.0.0., Сп. Супрун — 1.0.0., Сп. Дарэўскі — 1.0.0., Сп. Данэйко — 1.0.0., Сп. Кадняк — 0,10.0., Сп. Садоўскі — 3.0.0.,

НОВАЯ ГРАМАФОННАЯ ПЛІТКІ

Згуртаваньне Беларускай Моладзі ў Амэрыцы даводзіць да ведама нашага грамадства аб выпуску **трох патэфонных плітак**, найграных Ансамблем Песьні й Танцу кліўлендзкай моладзёзко пад кіраўніцтвам **праф. Міколы Куліковіча**. Зьмест плітак наступны:

1-я плітка: 1. Беларуска народная песьня «Што і за месяц» у выкананьні артысткі Надзеі Градо. 2. Беларуска народная вясельная песьня «Ой, бора, бора» і беларуская народная сконая песьня «Штастак» у выкананьні харавога ансамблю пад кіраўніцтвам праф. М. Куліковіча.

2-я плітка: 1. Танго «Васількі», музыка праф. М. Куліковіча ў выкананьні артысткі Надзеі Градо. 2. Беларуска народная вясельная песьня «Вол бушуе» ў выкананьні жаночкага ансамблю і беларуская народная дажынкавая песьня «Як я была маладая» ў выкананьні мяшанага ансамблю пад кіраўніцтвам праф. М. Куліковіча.

3-я плітка: 1. Беларуска народная песьня «Ой, рэчанька, рэчанька». 2. Вальс «Вось і паў ужо змрок», музыка Вальчыка ў вапраўжы М. Куліковіча.

Пліткі можна набыць паводля наступных адрасоў:

New York: Mr. V. Palaniewicz, 174 Clinton Ave, New York 2, N. Y. U. S. A.
New Brunswick: Mr. V. Rusak, 133, Delavan St., New Brunswick, N. J. U. S. A.
Detroit Mr. M. Sardeczenko, 1851 Sherwood Ave, Detroit 11, Mich. U. S. A.
Cleveland: Mr. S. Kamilovich, 1020 Kenilworth Ave, Cleveland 13, Ohio. U. S. A.
Chicago: Mr. M. Kuczura, 1217 N. Wolcott Ave, Chicago 22, Illinois. U. S. A.

Сп. Трысмак — 1.0.0., Сп. Э. Яцкевіч — 0.10.0.) з Аўстраліі. Ад Сп. Норыка (ЗША) — 41,50 ням. марак, ад Сп. З. С. (Нямецчына) — 5,20 ням. марак.

Адзязковыя пачкі прыслалі: Сп. Скабай (Аўстралія) — 3, Сп. Груша (Аўстралія) — 1, Сп. Аксіўчыца (Аўстралія) — 1, Задзіночаньне Беларусаў у Вікторыі — 1. Разам 6 пачкоў. Апрача гэтага атрымана 30 пачкаў цыгарэтаў ад Сп. др. Жука.

Падрабязная справаздача аб разьмяр-каваньні атрыманага будзе зьмешчаная ў «Бацькаўшчыне».

Усім Пажаваным Ахвярадаўцам, пераважна Аўстраліяцам, якія самі знайходзяцца не ў найлепшых матэрыяльных умовах, але заўсёды ў меру магчымасьцяў памятаюць аб сваіх абзёдоленым братоў і сёстрах у Нямецчыне, Жаночкае Згуртаваньне ад іхнага імя гэтта складае сваю шчырую падзяку.

Жаночкае Згуртаваньне ў Нямецчыне

НАШЫЯ ПРАДСТАЎНІЦТВЫ

АНГЕЛЬШЧЫНА:

Mr. Aleksander Laszuk, 97 Moore Park Rd, London, S. W. 6.

АРГЕНТЫНА:

Asociacion Bielorusa en la Argentina, Calle Coronel Sayos 2877, Valentin Alsina, p-cia Buenos Aires.

АўСТРАЛІЯ:

Mr. A. Vasilenia 25 Belmont P. de Mount Colah, N. S. W.
Mr. Donat Jackiewicz, 33 Hope St. Spotswood-Melbourne, Vict.
Mr. A. Moroz, 109 Morrison Rd, Midland Junction, Western Australia.

БРАЗЫЛІЯ:

C. Cimafiejcyk, Prasa 76, Tiridentos, Curitiba — Parana.

БЭЛЬГІЯ:

Mr. Vasil Sčeecka, 19, Place Hoover, Louvain.

ДАНІЯ:

J. Lobejko, c/o H. C. Jensen, Leifsgade 6 III tv., Kobenhavn S.

ЗАДЗІНОЧАНЫЯ ШТАТЫ:

Mr. L. Bielenis, 2042 W. St. Paul Ave, Chicago 47, Illinois.
Mr. B. Danilovich, 112 Somerset St. New Brunswick, N. J.
Mr. Ul. Dunic, 1020 Kenilworth Ave, Cleveland 13, Ohio.

НОВАЯ ЗЭЛАНДІЯ:

Mr. Marian Karaniewski, 88 Hercules Drayve, Roxburg — Hydro.

ФРАНЦЫЯ:

Mr. Bonifacy Prytycki, 17, Rue Roger Salengro, Lys les Lannoy (Nord).
Section Bielorusienne de C. F. T. C. 26, Rue de Montholon, Paris 9.

ШВЭЦЫЯ:

Basil Lukaszcyk, c/o Hammer Ringvagen N. 123/III, Stockholm.